

Scientific Pathology of Resistance Literature Research from the Viewpoint of Professors of Persian Language and Literature

Leila Bagheri¹ Fatemeh Sangari²

Abstract

1. Introduction

The scientific pathology of resistance literature research is one of the necessities of this field, which can be useful in identifying scientific problems and weaknesses and achieving research-oriented solutions and policies in this field.

The research method of this study was exploratory. Information was collected through in-depth semi-structured interviews with eleven professors and experts, and thematic analysis method and MaxQuda software were used to analyze them.

The categories extracted from the perspective of the interviewees about problem analysis in resistance literature include: separation of question and problem in scientific researches; The conflict between the mind and the object as the origin of the formation of the problem; Formation of the problem free from bias and resistance; authenticating the scientific method; Updating issues in the field of resistance literature and in-depth insight into them.

Damages in the field of research in two levels of scientific and research damages; And structural and organizational damages were investigated.

---

* Article history:

Received 6 September 2022

Received in revised 24 July 2023

Journal of Resistance Literature

Year 15, No. 28, spring and summer2023

Accepted 08 April 2023

Published online: 14 December 2023

Publisher: Shahid Bahonar University of Kerman

© The Author(s).

1. PhD in Cultural Policy-making, Head of the Department of Interdisciplinary Studies, Think Tank of Resistance Literature in Hozeh Honari, Tehran, Iran. E-mail: lbsociology@yahoo.com

2 MA in Persian Language and Literature, Head of the Department of Islamic Revolution Literature, Think Tank of Resistance Literature in Hozeh Honari, Tehran, Iran. E-mail: sangarifatemeh7@gmail.com.

To solve the problems at both levels, solutions were presented by the interviewees, among which the following can be mentioned:

Determining policies, guidelines, and road map; Identifying strengths and weaknesses, opportunities and threats through fundamental research and situational assessment; Forming an information bank and networking of activists and those interested in this field; Expanding national and international communication by holding a conference.

2. Methodology

The approach of conducting this research is practical and has been done based on the exploratory qualitative research method. For this purpose, a semi-structured and in-depth interview was conducted with 11 researchers and experts in resistance literature studies, in this way, questionnaires were sent to the interviewees and written answers were collected after one to two weeks. Some questionnaires were returned to the interviewee for completion and received again. Thematic Analysis method was used to analyze the interviews.

Themes were extracted in such a way that after implementing the recorded interview file and repeatedly reading the text of the interviews, using Maxqda software, primary codes were deduced and created. Some of the primary codes formed main themes and others formed sub-themes. After reviewing and refining the themes, the relationship of these themes with each other was drawn in the semantic and related network.

The sampling method in the present study was the purposeful or criteria-based sampling method. The interviewees were selected according to their background in literary research, experience, and expertise, and theoretical saturation was the criterion of the adequacy of the number of interviewees.

To ensure the validity of the data in the qualitative method, the clarity of the research questions was paid attention to, and at the end of each interview, the text of the interviews was transcribed and typed, and the file was sent to the participants so that if something was missed or corrections needed, necessary action would be taken. to be implemented Here, to increase the validity of the data, coding was done using the mentioned software. At each stage of coding in the software, the codes were regularly reviewed and controlled. As each

new interview was received, the information in this software was revised.

3. Discussion

3. Analysis of research findings

The point of view of the interviewees was extracted and presented in three main variables, which is as follows:

3.1. Problemology in resistance literature research

The perspective of the interviewees on the issue of resistance literature was divided into 5 categories. These categories are the separation of questions and problems in scientific research; The conflict between the mind and the object as the origin of the formation of the problem; The formation of the problem is free from bias and strictness; authenticating the scientific method; Updating and looking deeply into the issues of resistance.

3.2. Pathology of the research done in explaining the current situation and solving the problem

The interviewees addressed the current state of resistance literature research with a pathological approach. The mentioned damages were classified into two levels: scientific and research, and structural and organizational. Scientific and research damage includes four dimensions of human capital, problem analysis, theoretical issues, and methodology.

Structural and organizational damages are also divided into four dimensions: political and ideological predominance, weakness in policy-making, economic issues, and inefficient management.

3.3. Effective solutions in organizing research

The solutions extracted from the perspective of Persian language and literature professors, which can moderate and remove obstacles and provide the basis for the growth and development of this field, are as follows:

- a) Policymaking and carrying out strategic activities.
- b) Networking and communicating with organizations, universities, and researchers.
- c) Educational (organization of the field of resistance literature).
- d) Organization of research.

4. Conclusion

The results of this research showed that creating the trend of resistance literature, and then holding related congresses and conferences, and supporting some related organizations and institutions in producing related works, had a significant role in the development of literature in this field. However one of the most important harms in resistance literature research has been the dominance of the traditional approach (that is, very little attention and focus on using research methods). In this perspective, problemology, methodology, theory, and logical and coherent communication have no place in the research process, and each of these cases is seriously damaged.

Today, the field of resistance literature has expanded and its development requires crossing traditional borders. An interdisciplinary approach in this direction leads to its connection and interaction with other sciences, familiarization with different research methods and research tools from other fields, and helps to show creativity and identify new issues that suit the needs of today's complex and multicultural society... Therefore, the mentioned approach will lead to scientific growth and the application of research in this field. To enter into this matter, it is necessary to use new methods of scientific research, even with a quantitative and qualitative combined approach. For this purpose, policy-making and macro-planning in two scientific-research and structural-organizational dimensions are very important.

Just as Guval (2010: 263) in his research concluded that the statement of the research theory in the selected doctoral theses of Persian language and literature is not in a suitable situation, in this research we also concluded that there is a close relationship between the problem statement, there is no theoretical and methodological framework and approaches in the specialized researches of resistance literature.

The few materials that have been written about the criticism and evaluation of the theoretical issues of research in the field of Persian literature and especially the literature of resistance indicate that even for the researchers of this field, the theoretical framework or theorizing is unclear and most of them are based on the evaluation of

problemology and methodology. They have studied science in research, ignoring the fact that all stages of research, from problem analysis to results, are connected and are written based on the researcher's theoretical and intellectual apparatus.

Regarding the neglect of the position of hypothesis generation, which is the point of connection between theoretical discussions and methodology, Mohammadi Kalehsari (2016) believes that the uselessness of hypothesis generation for literary studies is more than related to the descriptive nature of literary research, but to the difference Methodology between thinking and theorizing comes back in the field of literature and many other sciences. One of the reasons for this is the interpretive characteristics of literary theories; Some people may believe that topics such as sampling or statistical community, posing questions and hypotheses, and the use of field research techniques and techniques in literature, especially resistance literature, are not applicable. But it must be said that today, due to the intertwining of literature with social, cultural, economic, political, etc., it is not possible to examine one without addressing the other, and since the sources used in many issues of holy defense, martyrs' families And warriors, poets, writers, etc., it is better that the researchers study literary researches, especially the new areas of literature, including resistance literature, with interdisciplinary scientific methods.

"Also, one of the objective problems of the methodology of resistance literature research is the lack of a specific method or the use of documentary and library methods and the level of descriptive analysis. Sometimes, in these researches, there is no distinction between the research problem and the methodology. Of course, this is due to the unfamiliarity of literary researchers with research methods and tools, lack of awareness and training of researchers in this field of research skills, and how to apply and operationalize research methods.

Currently, the teaching of research methods and research skills is offered in a two-unit course at the master's level of resistance literature, most of which is about script writing and source studies, that is, basic and preliminary topics for entering research methods. pays Because research methods are not taken seriously in the field of Persian language and literature in general and resistance literature in particular, appropriate research method books and practical guides for students have not been written. Therefore, there is a lack of education

in all academic fields, and it is good and desirable to plan and then implement skill and practical training in the direction of resistance literature.

Of course, few books have been written in this field that have completely and practically addressed the theoretical and basic topics of research writing and research methods from the perspective of the Persian language and literature. As an example, we can refer to the book *Basics of Writing and Research*, authored by Amiri Khorasani and Farrokhnia (2018).

In terms of structural and organizational damage, what is important is that some organizations in charge of preserving and promoting the values of sacred defense have emphasized collecting oral history as resistance literature, which is considered a kind of damage and challenge in this field. (Bagheri and Sangri, 2023: 60).

Organizational orders, regardless of the problem and methodology of research, has sometimes led to the production of superficial research and sometimes caused a one-dimensional look at the issue of war and attention to quantification, which means increasing production and works.

"Politicization is another very important category in the pathology of resistance literature. Until the last few years, 44 universities have been active in attracting students in the field of resistance literature. active and students interested in this field has decreased" (Bagheri and Sangri, 2023: 61).

In order to eliminate the harms of this nascent and developing scientific field, solutions were presented by the interviewees, the most important of which are summarized as follows:

Determining policies, guidelines and roadmap; Identifying weaknesses and strengths, opportunities and threats through basic research and situational assessment; Forming an information bank and networking of activists and enthusiasts in this field; Creating a library and scientific center to collect and maintain scientific resources in this field and to create access facilities for researchers; providing conditions for holding free-thinking chairs and conflicting opinions and criticizing the produced works; Expanding national and transnational communication by holding conferences, conducting translation and comparative studies; Improving the level of education of professors and students by increasing knowledge and skills.

Keywords: Research, resistance literature, Methodology, Pathology, Problem, Theory, Policy-making

References [In Persian]:

- Aghanouri, N. & Gholamhosseinzadeh, Gh. (2016). «Statistical analysis - approach of researches in the field of resistance literature from the beginning to the end of 2019». *Journal of resistance literature of Shahid Bahonar University of Kerman*, 8th year, 15th issue: 1-29.
- Aghanouri, N. (2016). «Fallacuses", "confiscations" and "false challenges": the main obstacles in research in the field of resistance literature», *Literary criticism*, Q9, No. 36: 7-39.
- Adib Haj Bagheri, M. & Parvizi, S. & Salsali, M. (2007). *Qualitative research methods*, Tehran: Boshra.
- Amenkhani, I. (2017). «The authority of theory in contemporary literary researches; (A pathological view of the relationship between text and theory in theory-oriented researches) ». *Literary Review*, No. 38: 97-120.
- Amiri Khorasani, A. & Farrokhnia, M. (2018). *Basics of writing and research*. Kerman: Shahid Bahonar University of Kerman. First Edition.
- Bagheri, L. & Sangri, F. (2023). «A pathological look at resistance literature researches from the perspective of Persian language and literature professors». *The Quarterly Journal of Informatization and Informatics, and the resistance of Islamic Revolution Art Field*. No. 6: 52-61.
- Blakey, N. (2005). *Social research design*. Translated by Hasan Chavoshian. Tehran: Ney.
- Dayani, M. H. (2010). *The method of expressing and explaining the problem in research*. Mashhad: Computer Library Publications.
- Etamadi Far, S. M. & Azimi, A. (2019). «Recognizing the social issues of the Iran-Iraq war in Iranian plays ». *Examining Iran's social issues*. Tenth period, second issue: 55-80.
- Ekramifar, M. (2010). *Research and thesis writing guide*, Tehran: Foundation for the preservation and publication of sacred defense values.

- Emarati Moghaddam, D. (2009). «The Crisis of Criticism: The Collision of Theory and Text». *Literary Criticism Quarterly*, Q2, No. 8: 215-219.
- Faramarz Qaramelki, A. (2004). *Principles and techniques of research in the field of religious studies*. Qom: Qom Seminary.
- Farhanghi, S. (2009). «An interdisciplinary approach in literary research». Under the guidance of Dr. Mohammad Reza Yousefpour. *Ph. D. Dissertation*, Persian Language and Literature, Gilan University.
- Flick, U. (2008). *Introduction to qualitative research method*. Translated by Hadi Jalili, Tehran :Ney publication.
- Ghaboul, Ehsan (2011). «Methodology of Literary Research (along with methodological criticism and analysis of selected doctoral theses in the field of Persian language and literature)». Under the guidance of Dr. Mohammad Ali Gholami-Najad. *Doctora thesis of Faculty of Literature and Humanities*, Ferdowsi University of Mashhad.
- Hafez Nia, M. R. (2014). *An introduction to research methods in humanities*. Tehran: Side.
- Heydari, M.R. (2020). «Review and evaluation of articles published in the field of Persian literature from scientific and research journals of Persian literature in the period from 2012 to 2018». Under the guidance of Dr. Saeed Ghafari. *Master's thesis in the field of information science and philology*, majoring in public library studies, Payam Noor University, Qom branch.
- Homan, H. A. (2006). *Practical Guide to Qualitative Research*. First Edition. Tehran: Organization for Studying and Compiling Humanities Books of Universities (Samt).
- Jamshidi, F. & Kamari, A. (2019). *Three views: to some issues in the three fields of culture, narrative and war research*. Tehran: Sooreh Mehr Publishing Company.
- Mohammadi Kalehsari, A. (2016). «The place of hypothesis in literary research». *Journal of Literary Criticism*, No. 34: 7-32.
- Raz, A. (2015). «Analysis of research approaches in literary articles of scientific-research magazines of the 1980s in Iran». *Under the guidance of Dr. Ahmad Razi. Doctoral dissertation on Persian language and literature*, University of Gilan.

- Razi, A.. (2012). «Problem-oriented literary studies in literary studies». *Literary Techniques*, fourth year, number 1 (sequential 6): 13-26.
- Rezvanian, Q. & Kiyani Barforushi, H. (2018). «Criticism and analysis of the scientific nature of literary research based on the critical evaluation of research method books in Persian literature». *Critical research journal of humanities texts and programs*, 18th year, number 2: 113-140.
- Sangri, F. & Bagheri, L. (2023). «Ten looks: Research in the opinion of ten professors», *Quarterly Journal of Informatization and Informatics, Andishehnameh of the resistance of the Hozeh Honari*, No. 6: 19-51.
- Sangri, F. & Bagheri, L. (2023). «Permanence of resistance literature depends on literary research: a conversation with Dr. Ahmad Khatami». *Quarterly Journal of Informatization and Informatics, Andishehnameh of the resistance of the Hozeh Honari*, No. 6: 8-17.
- Sarmad, Z. & Bazargan, A. & Hejazi, E. (1997). *Research methods in behavioral sciences*. Tehran: Ad.
- Wafaei, A. A. (2009). *Does and don'ts in the field of Persian language and literature (Collection of conference papers 2016)*. Tehran: Allameh Tabatabai University Press.

References [In English]:

- Kuzel, A.J. (1999). *Sampling Qualitative Inquiry*, in Crabtree, B. F. & L. Miller, W. L. (Eds), *Doing Qualitative Research*, Thousand Oaks, CA: Sage.
- Gray, David E., (2004), *Doing Research in the Real World*, SAGE publication
- Shamsher, A. M. (2004), *University Research Activities in Bangladesh*, Bangladesh Vision 2021, Bangladesh Academy of Sciences.
- Sekar J. John (2019). «Is there a Method/Methodology for Literary Research?». *Conference Paper*. March 2015:1-10. See discussions, stats, and author profiles for this publication at:
<https://www.researchgate.net/publication/337112003>

آسیب‌شناسی علمی پژوهش‌های ادبیات پایداری بر مبنای دیدگاه استادان زبان و ادب فارسی لیلا باقری^۱، فاطمه سنگری^۲

چکیده

آسیب‌شناسی علمی پژوهش‌های ادبیات پایداری از ضرورت‌های این حوزه است که می‌تواند در شناسایی مسائل و ضعف‌های علمی، دستیابی به راهکارها و سیاست‌های پژوهش محور در این عرصه کارساز باشد.

روش تحقیق این پژوهش اکتشافی بوده است. اطلاعات از طریق مصاحبه عمیق نیمه ساختاریافته از یازده تن از استادان و صاحب‌نظران گردآوری و برای تحلیل آن‌ها از روش تحلیل مضمون و نرم‌افزار مکس کیودا استفاده شد.

دیدگاه مصاحبه‌شوندگان به مسئله‌شناسی در ادبیات پایداری به ۵ مقوله تقسیم شد. این مقولات عبارتند از: تفکیک سؤال و مسئله در پژوهش‌های علمی؛ تضاد بین ذهن و عین به عنوان منشأ شکل‌گیری مسئله؛ شکل‌گیری مسئله فارغ از تعصب و تقدیر؛ اصالت دادن به روش علمی؛ به‌روز شدن مسائل حوزه ادبیات پایداری و ژرف‌نگری در آن‌ها.

آسیب‌های حوزه پژوهش در دو سطح و هر یک در چهار بعد طبقه‌بندی شد: ۱. آسیب‌های علمی و پژوهشی شامل: سرمایه انسانی؛ مسئله‌شناسی؛ مباحث نظری و روش‌شناسی. ۲. آسیب‌های ساختاری و سازمانی شامل: غلبه نگاه سیاسی و ایدئولوژیک، ضعف در سیاست‌گذاری، مسائل اقتصادی و مدیریت ناکارآمد.

به منظور رفع مشکلات در هر دو سطح، راهکارهایی از سوی مصاحبه‌شوندگان ارائه شد که از آن جمله می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

* تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۲-۰۴-۱۰ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۲-۰۷-۱۴ تاریخ پذیرش نهایی مقاله: ۱۴۰۲-۰۹-۱۱
نشریه ادبیات پایداری، دوره ۱۵، شماره ۲۸، بهار و تابستان ۱۴۰۲، صص ۶۱-۹۵
DOI: 10.22103/jrl.2023.21774.2877
ناشر: دانشگاه شهید باهنر کرمان، دانشکده ادبیات و علوم انسانی.

حق مؤلف © نویسندگان

۱. دانش آموخته دکتری سیاست‌گذاری فرهنگی و مدیر گروه مطالعات بینارشته‌ای، اندیشکده ادبیات پایداری، حوزه هنری، تهران، ایران. رایانامه: lbsociology@yahoo.com

۲. دانش آموخته کارشناسی ارشد زبان و ادبیات فارسی و مدیر گروه ادبیات انقلاب اسلامی، اندیشکده ادبیات پایداری، حوزه هنری، تهران، ایران. رایانامه: sangarifatemeh7@gmail.com

تعیین سیاست‌ها، دستورالعمل‌ها و نقشه راه؛ شناسایی نقاط ضعف و قوت، فرصت‌ها و تهدیدها از طریق انجام پژوهش‌های بنیادی و وضعیت‌سنجی، تشکیل بانک اطلاعات و شبکه‌سازی فعالان و علاقه‌مندان این حوزه، گسترش ارتباطات ملی و فراملی با برگزاری همایش و ... .

واژه‌های کلیدی: پژوهش، ادبیات پایداری، روش‌شناسی، آسیب‌شناسی، مسئله، نظریه، سیاست‌گذاری.

۱. مقدمه

۱-۱. شرح و بیان مسئله

شناخت علمی از طریق پژوهش روش‌مند، صحیح و عالمانه امکان‌پذیر است. از آن‌جا که حوزه ادبیات پایداری، نسبت به سایر گرایش‌های موجود در رشته زبان و ادبیات فارسی، عرصه‌ای نو و متأخر است، ضرورت پژوهش علمی در این حوزه، اهمیتی انکارناشدنی دارد. رهاورد این پژوهش‌ها، کشف افق‌های نو و تازه برای پاسخگویی علمی به مسائل روز جامعه است.

فعالیت دانشگاهی در این حوزه از میانه دهه ۸۰ شمسی با تأسیس گرایش ادبیات پایداری در مقطع کارشناسی ارشد در دانشگاه شهید باهنر کرمان به طور رسمی آغاز شد. در پی راه‌اندازی این گرایش در دانشگاه‌ها و به منظور توسعه و غنای علمی آن، فصلنامه‌ها و نشریات علمی - تخصصی با این موضوع شروع به کار کردند. برخی مراکز پژوهشی مانند مرکز مطالعات و تحقیقات فرهنگ و ادب پایداری، و اندیشکده ادبیات پایداری حوزه هنری، مرکز اسناد و تحقیقات دفاع مقدس، مؤسسه فرهنگی مجمع ناشران دفاع مقدس و ... آثار و پژوهش‌هایی را سالانه تولید کردند، پایان‌نامه‌های زیادی نیز تولید شده است.^۳

مرور و بررسی پژوهش‌های ادبی صورت گرفته در ایران نشان می‌دهد در عرصه ادبیات پایداری در دهه‌های اخیر مقالات علمی بسیار زیادی تولید شده که منجر به توسعه و رشد علمی در این زمینه شده است؛ البته تعدادی از این پژوهش‌ها به درستی هدایت نشده‌اند.

۳. ۲۶۴۲ رکورد پایان‌نامه و رساله دکتری تا پایان خرداد ۱۴۰۲ در سایت گنج (پایگاه اطلاعات علمی ایران) با کلیدواژه ادبیات پایداری نشان داده شد.

یکی از دلایل این نقصان، تسلط نداشتن پژوهشگران بر روش‌های علمی است که کاستی‌های زیادی از ابتدا تا انتهای پژوهش بوجود آورده است (ن.ک: رضی، ۱۳۹۱؛ راز، ۱۳۹۴؛ آقانوری، ۱۳۹۵؛ قبول، ۱۳۹۰؛ حیدری، ۱۳۹۹؛ رضوانیان و کیانی بارفروشی، ۱۳۹۷).

به نظر می‌رسد ضعف در روش تحقیق رشته ادبیات مختص جامعه ایران نیست؛ دکتر جان سکار (DR J. JOHN SEKAR) دانشیار مرکز تحقیقات زبان انگلیسی و رئیس توسعه و تحقیق برنامه درسی کالجی در آمریکا، در مقاله‌ای با عنوان «آیا روش / روش‌شناسی برای پژوهش ادبی وجود دارد؟» مطرح می‌کند که روش تحقیق در پژوهش ادبی پدیده‌ای است که اخیراً رخ داده و از علوم اجتماعی وام گرفته شده است. استفاده از آن‌ها نتایج خیره‌کننده‌ای به دنبال دارد و موجب تغییر پارادایم می‌شود و عدم استفاده از آن‌ها باعث تفسیرهای تکراری ذهنی می‌شود (SEKAR, 2019:1).

بر این اساس بایسته است که در حوزه ادبیات امروز ایران، انجام پژوهش‌های مسئله‌مند، نظریه‌مند و روش‌مند در اولویت قرار گیرد تا بدین وسیله گرهی از مشکلات حوزه ادبی گشوده و بخشی از نیازهای علمی جامعه مرتفع شود. انجام پژوهش‌هایی نو و بدیع از این دست که در آن‌ها ارتباط منطقی زنجیروار در فرآیند پژوهش وجود دارد، مستلزم برخورداری پژوهشگران از مهارت مسئله‌یابی و انتخاب روش تحقیق مناسب، توان چارچوب‌بندی پژوهش و برقراری ارتباط و پیوند ذهنی مسئله با واقعیات روز جامعه است. از این رو توانمندسازی پژوهشگران و دانشجویان رشته زبان و ادبیات فارسی در این زمینه‌ها از طریق مرتفع نمودن نیازهای مهارتی و دانش‌افزایی آن‌ها لازم به نظر می‌رسد. از دیگر سو، آنچه موجب رشد و توسعه علمی رشته ادبیات پایداری خواهد شد، توجه به وجه بینارشته‌ای آن است. این رویکرد سبب ایجاد تعامل بیشتر آن با دیگر رشته‌ها، کاهش آسیب‌های ناشی از نگاه تخصصی محض به مسائل و موضوعات ادبی، تکثر روش‌های علمی تحقیق در این رشته و استفاده از ابزارهای متنوع برای پاسخگویی به نیازهای نوظهور در جوامع انسانی و شکل‌گیری روند مطالعاتی جدید می‌شود (فرهنگی، ۱۳۸۸).

در سال‌های اخیر اقبال برخی پژوهشگران به انجام پژوهش با رویکرد بینارشته‌ای در ادبیات پایداری، افق‌های جدید روشی و علمی را به روی این حوزه گشوده است. این پژوهش‌ها در پیوند با مسائل اجتماعی و استفاده از روش‌های تحقیق مناسب، منجر به تولید دانش عینی و کاربردی و رفع نیازهای جامعه خواهد شد. به منظور اثرگذاری و شکل‌گیری جریان پویا در این شاخه از دانش ادبی، لازم است که این آثار مورد بررسی، نقد، تحلیل و بازنگری قرار گرفته و در مسیر تولید نظریه راهنمایی و هدایت شوند. در بررسی و ارزیابی این مهم پاسخگویی به این سؤالات لازم است که:

- پژوهش‌های ادب پایداری تا چه اندازه مسئله محور بوده‌اند؟
  - پژوهش‌های ادب پایداری تا چه میزان به روش‌های تحقیق علمی پایبند بوده‌اند؟
  - پژوهش‌های ادب پایداری چه قدر پاسخگوی مسائل جامعه بوده‌اند؟
- در نهایت هدف این مطالعه آسیب‌شناسی پژوهش‌های ادبیات پایداری است. نتایج برآمده از این تحقیق، تبیین وضعیت موجود و حل مسئله، مسئله‌شناسی، بهره‌گیری از دستگاه نظری و مفهومی مناسب، روش‌شناسی و ارائه راهکارهای پیشنهادی در این پژوهش‌ها را نشان می‌دهد؛ بدین منظور برای برنامه‌ریزی و ساماندهی این پژوهش‌ها، نظر استادان و متخصصان رشته زبان و ادب فارسی و گرایش ادبیات پایداری دریافت و مورد بررسی قرار گرفت.

۱-۲. ضرورت پژوهش

پژوهش در حوزه ادب پایداری بعد از انقلاب اسلامی و به‌ویژه پس از جنگ ایران و عراق، مورد اقبال بسیاری از پژوهشگران قرار گرفته است. آمار کلی پژوهش‌های حوزه ادب پایداری نشان می‌دهد که از سال ۱۳۶۱ تا سال ۱۳۹۰، خارج از پژوهش‌هایی که به بررسی مصداقی آثار پایداری یا شاعران و نویسندگان این حوزه پرداخته‌اند، حدوداً ۷۳۰ مقاله، پایان‌نامه و کتاب در حوزه ادبیات پایداری نوشته شده است. به زعم آقانوری و غلامحسین‌زاده (۱۳۹۵) بیشترین پژوهش‌ها در حوزه نقد و تحلیل و کمترین آن‌ها در حوزه منع‌شناسی (توصیفی) بوده است. (آقانوری و غلامحسین‌زاده،

در راستای بهبود فرآیندهای پژوهش از مسئله‌یابی تا ارائه نتایج راهبردی و راهکارهای کاربردی مسائل، شناسایی نقاط ضعف مطالعات و پژوهش‌های ادبی نقش مهمی دارد. استفاده از ظرفیت‌های دانشگاه‌ها و مراکز علمی - پژوهشی می‌تواند نقش مهمی در تعمیق پژوهش‌های ادبیات پایداری و رفع نقاط ضعف داشته باشد.

لازم به ذکر است که شکل‌گیری و رشد نشریات علمی، حمایت برخی سازمان‌ها برای توسعه گرایش ادبیات پایداری و تولید آثار علمی در این زمینه، برگزاری کنگره‌ها و همایش‌ها نقش مهمی در جریان‌شناسی، جریان‌سازی و تبیین پژوهش‌های ادبیات پایداری داشته است؛ برای مثال «کنگره ادبیات پایداری کرمان» که طی ده دوره از سال ۱۳۸۴ تا اسفندماه سال ۱۴۰۱ برگزار شده است. برای ارتقای نقش این کنگره‌ها و اثرگذاری علمی این دست برنامه‌ها در تحقق اهداف مذکور، انجام مطالعه و تحقیق امری ضروری است.

پژوهش حاضر و احصای دیدگاه استادان رشته زبان و ادبیات فارسی درباره وضعیت پژوهش‌های ادبیات پایداری می‌تواند در ترسیم و تصویر شمای کلی از این امر، سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی برای تأمین نیازهای علمی گرایش ادبیات پایداری و تعیین اولویت‌های پژوهشی تأثیر بسزایی داشته باشد.

نتایج حاصل از بررسی‌ها نشان می‌دهد که رویکردهای میان‌رشته‌ای در پژوهش‌های ادبی در سال‌های اخیر گسترش یافته (حیدری، ۱۳۹۹: ۱) و موجب بازخوانی آثار ادب فارسی با نگاهی تازه، چند وجهی و استفاده از روش‌های پژوهشی جدید شده است. این امر ضرورت ایجاد افق‌های جدید فکری، برقراری رابطه ادبیات پایداری با سایر رشته‌های علوم انسانی، تقویت استفاده از روش‌های پژوهشی را در آثار پژوهشی ادبی بیش از پیش می‌نمایاند.

۱-۳- پیشینه پژوهش

پژوهش‌هایی که به طور مستقیم به تحقیق در ادبیات پایداری پرداخته باشند، بسیار کم و اندک شمارند؛ اما درباره پژوهش در ادبیات فارسی تحقیقات زیادی انجام شده است که به تعدادی از آن‌ها در جدول زیر اشاره می‌کنیم.

جدول ۱: پیشینه پژوهش‌های انجام شده

ردیف	محقق/محققان	سال	عنوان پژوهش / کتاب
۱	امیری خرسانی و فرخ‌نیا	۱۳۹۷	مبانی نگارش و پژوهش
۲	وفایی	۱۳۸۸	بایدها و نبایدها در رشته زبان و ادبیات فارسی
۳	آقانوری و غلامحسین‌زاده	۱۳۹۵	تحلیل آماری - رویکردی پژوهش‌های حوزه ادبیات پایداری از آغاز تا پایان سال ۱۳۹۰
۴	آقانوری	۱۳۹۵	مغالطه‌ها، مصادره‌ها و چالش‌های کاذب، موانع اصلی در پژوهش‌های حوزه ادبیات پایداری
۵	قبول	۱۳۹۰	روش‌شناسی پژوهش‌های ادبی (همراه با نقد و تحلیل روش‌شناسانه پایان‌نامه‌های دکتری منتخب رشته زبان و ادبیات فارسی)
۶	راز	۱۳۹۴	تحلیل رویکردهای پژوهشی در مقالات ادبی مجلات علمی - پژوهشی دهه هشتاد در ایران
۷	رضی	۱۳۹۱	بررسی پژوهش‌های مسئله‌محور در مطالعات ادبی
۸	امن‌خانی	۱۳۹۶	اقتدار نظریه در پژوهش‌های ادبی معاصر (نگاهی آسیب‌شناختی به نسبت متن و نظریه در پژوهش‌های نظریه محور)
۹	رضوانیان و کیانی بارفروشی	۱۳۹۷	نقد و تحلیل ماهیت علمی پژوهش‌های ادبی بر اساس ارزیابی انتقادی کتاب‌های روش تحقیق در ادبیات فارسی

در مقام جمع‌بندی پیشینه پژوهش‌های انجام شده می‌توان خاطر نشان کرد که بیشتر این پژوهش‌ها از منظر نقد، ارزیابی و آسیب‌شناسی پژوهش‌های انجام شده در رشته ادبیات فارسی و ادبیات پایداری بوده و نتایج و یافته‌های آن‌ها نشان از گستردگی حوزه مطالعاتی ادبیات پایداری، ضعف در ارتباط منسجم و منطقی پژوهش‌ها و ضعف مسئله‌شناسی بوده است. هم‌چنین در اغلب پژوهش‌های ادبیات پایداری به دلیل تنزل و تقلیل روش‌های تحقیق به مطالعات اسنادی و گردآوری داده‌های کتابخانه‌ای و توصیفی، این پژوهش‌ها دچار ناپویایی و تکرار شده‌اند.

دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی، تولیدکننده اندیشه‌ها و ایده‌های نوین در جامعه‌اند و اغلب این ایده‌ها نتیجه پژوهش‌های نظام‌مندی است که در دانشگاه‌ها «با سه هدف عمده توسعه و گسترش دانش فعلی، از بین بردن ابهامات پیشین و تکمیل و ارتقای سطح دانش و در نهایت به کارگیری نتایج دانش خلق شده در خدمت جامعه شکل می‌گیرد (shamsheh) به نقل از رضوانیان و بارفروشی، ۱۳۹۷: ۱۱۵). برای تولید و خلق ایده‌های بدیع با بکارگیری روش‌ها و ابزارهای علمی محقق می‌شود. ناآشنایی پژوهشگران و دانشجویان ادبیات پایداری با این شیوه‌ها و ابزارهای جدید پژوهش یکی دیگر از آسیب‌های پژوهشی این حوزه است. از معضلات عینی روش‌شناسی در پایان‌نامه‌ها و مقالات علمی - پژوهشی رشته زبان و ادبیات فارسی به خصوص ادبیات پایداری به کار نگرفتن روش پژوهش مشخص یا سنخیت نداشتن مسئله پژوهش با روش‌شناسی است.

نکته قابل توجه آن است که بسیاری از ایرادها و اشکالاتی که به این پژوهش‌ها وارد شده، به پژوهش‌هایی که از جنس ارزیابی و آسیب‌شناسی و نقد آنهاست هم وارد است. درست است که چند سال اخیر بسیاری از پژوهش‌ها به سمت نظریات ادبی، نقد ادبی و روش‌های تحقیق ادبی کشیده شده؛ اما سرفصل‌های درسی، کافی نبودن مهارت برخی از استادان روش تحقیق و برداشت سطحی از روش‌های تحقیق، منجر به تربیت استادان و بالبع دانشجویانی ناآشنا با فرآیند انجام یک پژوهش مسئله‌مند و روش‌مند بوده است.

۱-۴. روش‌شناسی

رویکرد انجام این پژوهش، کاربردی بوده و با روش تحقیق کیفی اکتشافی صورت گرفته است. بدین منظور از پژوهشگران و متخصصان مطالعات ادب پایداری مصاحبه نیمه ساختاریافته و عمیق انجام شد به این شیوه که پرسشنامه‌ها برای مصاحبه‌شوندگان ارسال و پاسخ‌های مکتوب پس از فرصت یک تا دو هفته‌ای گردآوری شد. برخی پرسشنامه‌ها به منظور تکمیل به مصاحبه‌شونده بازگردانده و دوباره دریافت شد. برای تحلیل مصاحبه‌ها از روش تحلیل مضمون (Thematic Analysis) استفاده شد. یکی از روش‌های تحلیلی در

تحقیقات کیفی، تحلیل مضمون است که برای شناخت و کشف الگوهای موجود در داده‌های کیفی مناسب است.

استخراج مضامین به این ترتیب بود که پس از پیاده‌سازی فایل مصاحبه ضبط شده و خوانش مکرر متن مصاحبه‌ها، با استفاده از نرم‌افزار مکس کیودا (Maxqda)، کدهای اولیه استنتاج و ایجاد شد. برخی از کدهای اولیه، مضامین اصلی و برخی دیگر مضامین فرعی را شکل دادند. پس از بازبینی و تصفیه مضامین، ارتباط این مضامین با همدیگر در شبکه معنایی و مرتبط به هم ترسیم شد.

شیوه نمونه‌گیری در مطالعه حاضر، روش نمونه‌گیری هدفمند یا معیارمحور بوده است. مصاحبه‌شوندگان با توجه به سابقه پژوهش ادبی، تجربه و تخصص انتخاب شدند و معیار کفایت تعداد مصاحبه‌شوندگان، اشباع نظری بوده است.

«سؤالاتی که در این دسته تحقیقات کیفی برای محقق مطرح است این است که چه کسی می‌تواند منبع غنی از اطلاعات برای مطالعه من باشد؟ با چه کسی باید صحبت کنیم؟ چه چیزی را باید مشاهده کنم تا بر درک روشنی از پدیده برسم؟ از این رو افراد به خاطر اطلاعات دست اولی که درباره یک پدیده خاص دارند به عنوان شرکت‌کننده انتخاب می‌شوند. این نوع نمونه‌گیری، نمونه‌گیری مبتنی بر هدف است؛ زیرا افرادی برای مطالعه انتخاب می‌شوند که پدیده مورد نظر را تجربه نموده یا تجربیات و دیدگاه‌های خاصی درباره آن دارند» (ادیب حاج باقری، ۱۳۸۶: ۳۳).

در این فرایند یکی از مفاهیم مهم، اشباع نظری است. موارد تا جایی افزوده می‌شوند که دیگر بینش و بصیرتی افزوده نگردد؛ تا وقتی که پژوهشگر متوجه شود که دیگر چیز تازه‌ای کشف نمی‌شود (بلیکی، ۱۳۸۴: ۲۶۵؛ فلیک، ۱۳۸۷: ۱۳۸).

نمونه‌برداری کیفی به طور کلی شامل واحدهای کوچک در مطالعه عمقی است. «برخی از متون پژوهشی تعداد واحدهای نمونه را برای گروه‌های همگون، ۶ الی ۸ واحد و برخی گروه‌های ناهمگون بین ۱۲ تا ۲۰ پیشنهاد می‌کنند» (کوزل، ۱۹۹۹ به نقل از هومن، ۱۳۸۵: ۹۲). نمونه‌ها اغلب بین ۴ تا ۴۰ آگاهی‌دهنده را شامل می‌شود (هومن، ۱۳۸۵: ۹۲).

نمونه این پژوهش شامل ۱۱ تن از استادان و متخصصان مطلع همگون رشته زبان و ادبیات فارسی با رعایت پراکندگی مراکز علمی و دانشگاهی بوده‌اند.

این افراد به ترتیب الفبایی نام خانوادگی در جدول زیر نام برده شده‌اند.

جدول ۲: جمعیت نمونه پژوهش (فهرست متخصصان و استادان مصاحبه شده)

ردیف	نام و نام خانوادگی	سمت
۱	محمدصادق بصیری	استاد زبان و ادبیات فارسی دانشگاه شهید باهنر کرمان
۲	سیده زیبا بهروز	استاد زبان و ادبیات فارسی دانشگاه اصفهان
۳	کامران پارسی نژاد	عضو دائمی هیئت علمی حلقه ادبیات پژوهشگاه اندیشه
۴	فرانک جهانگرد	استادیار و عضو هیئت علمی پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
۵	احمد خاتمی	رئیس دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه شهید بهشتی
۶	احمد رضی	استاد گروه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه گیلان
۷	محمود رنجبر	دانشیار گروه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه گیلان
۸	حامد صافی	مدیر پشتیبانی فرهنگی و اجتماعی دانشگاه شهید چمران اهواز و عضو هیئت علمی دانشگاه علوم و فنون دریایی خرمشهر
۹	محمد رضا صرفی	استاد زبان و ادبیات فارسی دانشگاه شهید باهنر کرمان
۱۰	اسحاق طغیانی	عضو هیئت علمی و استاد زبان و ادبیات فارسی دانشگاه اصفهان
۱۱	کاظم کاظمی	استادیار بخش علوم اجتماعی دانشگاه شهید باهنر کرمان

برای تأمین اعتبار داده‌ها در روش کیفی، به وضوح سؤالات پژوهش توجه شد و در انتهای هر مصاحبه، متن مصاحبه‌ها پیاده و تایپ شده و فایل آن برای مشارکت‌کنندگان ارسال شد تا چنانچه نکته‌ای از قلم افتاده یا اصلاحاتی نیاز است، اقدام لازم به عمل آید. در این جا به منظور افزایش اعتبار داده‌ها، کدگذاری با استفاده از نرم‌افزار مکس کیودا صورت گرفت. در هر مرحله از کدگذاری در نرم‌افزار، کدها به‌طور مرتب مورد بازبینی و کنترل قرار گرفتند. با دریافت هر مصاحبه جدید، اطلاعات در نرم‌افزار بازنگری شد.

۲. بحث و تجزیه و تحلیل یافته‌های پژوهش

در این قسمت دیدگاه افراد مصاحبه شونده در سه متغیر اصلی استخراج و ارائه شد که به ترتیب عبارتند از:

الف) مسئله‌شناسی در پژوهش‌های ادب پایداری

ب) آسیب‌شناسی پژوهش‌های انجام شده در تبیین وضعیت موجود و حل مسئله

ج) راهکارهای مؤثر در ساماندهی پژوهش‌ها.

۲-۱. مسئله‌شناسی در پژوهش‌های ادب پایداری

دیدگاه مصاحبه‌شوندگان به مسئله‌شناسی در ادب پایداری به ۵ مقوله تقسیم شد. این مقولات عبارتند از: تفکیک سؤال و مسئله در پژوهش‌های علمی؛ تضاد بین ذهن و عین به عنوان منشأ شکل‌گیری مسئله، شکل‌گیری مسئله فارغ از تعصب و تقدیر، اصالت دادن به روش علمی، به‌روز شدن و ژرف‌نگری به مسائل حوزه ادب پایداری. در ادامه به شرح هریک از این مقولات می‌پردازیم.

۲-۱-۱. تفکیک سؤال و مسئله در پژوهش‌های علمی

برخی از مصاحبه‌شوندگان این پژوهش (بصیری و صرفی) به اهمیت تفکیک «سؤال» از «مسئله» اشاره کرده‌اند. مقصود از پژوهش «مسئله‌محور» آن است که پژوهش اساساً با درگیری و مواجهه پژوهشگر با یک مسئله یا مسائل آغاز می‌شود. تفاوت عمده مسئله و سؤال در این است که مسئله به مطالعات نظام‌مند بر اساس روش‌های تحقیق علمی متکی و پیشگیری از تبع‌های موضوع‌محور و تألیفی است. اما پرسش یا سؤال برخاسته از مواجهه با امری مبهم است و لزوماً به روش علمی محتاج نیست (فرامرز قراملکی، ۱۳۸۳: ۹۰-۸۱).

بصیری در مصاحبه مکتوب انجام شده در این خصوص چنین بیان کرده است:

«تحقیق و پژوهش علمی «فرآیند حل مسئله است» و در مقابل، تعلیم و آموزش «فرآیند پاسخگویی به سؤال» محسوب می‌شود. چه تفاوتی بین «سؤال» و «مسئله» وجود دارد؟ و تحقیق و پژوهش چرا مسئله‌محور، نه سؤال‌محور است؟ تمایز و تفکیک منطقی سؤال و مسئله از اهمیت بسزایی در روش تحقیق برخوردار است و خلط این دو مقوله به خلط حوزه پژوهش و آموزش می‌انجامد.»

امیری خراسانی و فرخ‌نیا معتقدند (۱۳۷۹) تا زمانی که پژوهشگر، مسئله مورد تحقیق خود را درست نشناسد و نتواند آن را به «زبانی علمی» بشکافد و بیان کند؛ امکان ارائه راه حل و به تبع آن، امکان حل مسئله وجود نخواهد داشت؛ بنابراین باید تعریفی روشن، واضح،

جامع و مانع از مسئله مورد نظر ارائه کند تا تفاوت و و تمایز آن با دیگر مسائلی که پژوهشگر را احاطه کرده، روشن گردد (امیری خراسانی و فرخ نیا، ۱۳۷۹: ۲۹۱).

دیانی (۱۳۸۹) در تفاوت مسئله و سؤال این چنین بیان کرده است: سؤال بر اثر جهل و ندانستن ایجاد می شود و مجهولی است که فرد، پاسخ آن را نمی داند. در صورتی که مسئله بر اثر دانستن اطلاعات موجود در یک زمینه ایجاد می شود و مجهولی است که جامعه علمی به آن نپرداخته و پاسخ آن را نمی داند (دیانی، ۱۳۸۹: ۱۰-۱۱).

۲-۱-۲. تضاد بین ذهن و عین، منشأ شکل گیری مسئله

بصیری در مصاحبه انجام شده چنین اظهار کرده: «مسئله پژوهشی زمانی شکل می گیرد که در پرتو نظریات موجود، محقق از توضیح پاره ای پدیده ها عاجز باشد و در این نقطه، مسئله زاییده می شود. به عبارت دیگر مسئله از تقابل بین عینیت و ذهنیت (علم و جهل) خلق می شود. بنابراین به وضوح درمی یابیم که اگر ذهنیت علمی مناسبی وجود نداشته باشد، اساساً مسئله ای به وجود نخواهد آمد». بنابراین پژوهشگر در مواجهه با مسئله پژوهش، باید سؤالات زیر را مورد ارزیابی و پرسش قرار دهد:

آیا مسئله مهم است؟ آیا حل آن، در روش های علمی و چارچوب علم تغییری ایجاد می کند؟ آیا مسئله جدید است؟ آیا هم اکنون پاسخی برای آن وجود ندارد؟ (راز، ۱۳۹۴: ۷۷).

۲-۱-۳. شکل گیری مسئله فارغ از تعصب و تقید

مسئله علمی باید در فضای آزاد سیاسی و اجتماعی بدون وابستگی های ارزشی و ایدئولوژیک در ذهن محقق ایجاد شود. این نوع طرح مسئله فارغ از تعصبات ارزشی و وابستگی های سازمانی به زنجیره علم جهانی متصل خواهد شد. تسلط پژوهشگر به مسئله شناسی، مبانی موضوعی مورد تحقیق و فرآیند پژوهش بدون جانبداری، به انجام تحقیقی همه جانبه، علمی و کارآمد کمک خواهد کرد.

۲-۱-۴. اصالت دادن به روش علمی

یکی از ضرورت های این حوزه توجه به انجام پژوهش بر اساس روش های علمی دانشگاهی است تا داده ها و نتایج پژوهش از اعتبار و روایی قابل قبول برخوردار باشند.

موضوع دیگر خلط بحث آفرینش‌های ادبی و پژوهش‌های ادبی است؛ عناصر سازنده آفرینش‌های ادبی شامل تخیل، عاطفه و ذوق هنری است؛ در حالی که پژوهش ادبی بر مبنای دانش و شناخت، استدلال و منطق علمی شکل می‌گیرد.

۲-۱-۵. به روز شدن و ژرف‌نگری مسائل حوزه ادب پایداری

با توجه به توسعه علم و تغییرات روزافزون جهانی در ابعاد اجتماعی، اقتصادی و سیاسی و فرهنگی، مسائل حوزه ادبیات پایداری پویا و تحت تأثیر این تغییرات قرار می‌گیرند؛ بنابراین لازم است که با توجه به این تحولات، رشد و تغییر در شناسایی مسائل و رویکردهای پژوهشی صورت پذیرد.

در بازنگری مسائل این حوزه، لازم است به گسترش معنایی و موضوعی ادبیات پایداری توجه شود. زیرا در سال‌های اخیر مسئله ادبیات پایداری به ادبیات دوران دفاع مقدس محدود شده است. بنابراین لازم است در حوزه پژوهش‌های ادب پایداری با نگاهی عمیق و وسیع به نیازهای جامعه توجه شده و فراتر از محدوده تاریخی معاصر و جغرافیای ایران با رویکرد بینارشته‌ای به مسائل روز پردازیم. مصاحبه‌شوندگان به برخی مسائل مهم ادب پایداری اشاره کرده‌اند که به شرح زیر است:

آینده پژوهی؛ نقد در ابعاد سیاسی و اجتماعی، فلسفی، ادبی؛ انسان‌شناسی؛ نحله‌ها و مکاتب ادبی؛ ادبیات بومی پایداری؛ بررسی ادبیات پایداری در اسناد فرادستی؛ نیازسنجی رشته ادبیات پایداری؛ دین و رسالت دینی؛ زن و جایگاه او؛ مسائل روز ادب پایداری.

۲-۲. آسیب‌شناسی پژوهش‌های انجام شده در تبیین وضعیت موجود و حل مسئله

مصاحبه‌شوندگان با رویکردی آسیب‌شناسانه به وضعیت موجود پژوهش‌های ادبیات پایداری پرداختند. آسیب‌های مطرح شده در دو سطح علمی و پژوهشی، و ساختاری و سازمانی طبقه‌بندی شد. آسیب‌های علمی و پژوهشی شامل چهار بعد سرمایه انسانی، مسئله‌شناسی، مباحث نظری و روش‌شناسی است.

آسیب‌های ساختاری و سازمانی نیز به چهار بعد غلبه نگاه سیاسی و ایدئولوژیک، ضعف در سیاست‌گذاری، مسائل اقتصادی، مدیریت ناکارآمد تقسیم شده است. در ادامه به توضیح مقولات مربوط به هر بعد در دو سطح نامبرده می‌پردازیم.

۲-۱-۲. آسیب‌های مربوط به حوزه علم و پژوهش

آسیب‌های مربوط به حوزه علم و پژوهش را در ۴ دسته سرمایه انسانی، مسئله‌شناسی، مباحث نظری و روش‌شناسی بررسی کرده‌ایم که شرح آن‌ها در ادامه آمده است.

۲-۱-۲. سرمایه انسانی

منظور از سرمایه انسانی، استادان، دانشجویان، پژوهشگران و متخصصانی هستند که در عرصه ادب پایداری به فعالیت مشغولند. رضی، طغیانی، خاتمی و صرفی نقش محققان ادب پایداری در تولید علمی و پژوهشی ادب پایداری مهم برشمردند. سه مقوله اصلی استخراج شده در بعد سرمایه انسانی ادب پایداری شامل این موارد بوده است:

الف) نقش محققان پیشگام در الگوسازی و کلیشه‌سازی ب) کمبود پژوهشگران متخصص و متعهد ج) تعداد اندک مخاطبان پیشگام پژوهش در هر رشته تخصصی در الگوسازی تولیدات علمی و بنا نهادن خشت اول این بنا نقش مهمی دارند؛ به‌ویژه اگر تعداد محققان و مخاطبان علاقمند به پژوهش و تولید در حوزه مربوطه اندک باشد. این امر موجب می‌شود تا تولیدات علمی در چرخه تعداد اندکی از همین پیشگامان محصور شده و با تأکید بر روش‌ها و نگرش خاص افراد همین جرگه، الگوهای مشابه و قدیمی و بعضاً غیر پاسخگو به مسائل جدید روز ادب پایداری شکل بگیرد (باقری و سنگری، ۱۴۰۱: ۵۵).

۲-۱-۲. مسئله‌شناسی

در این بعد، سه مؤلفه از متن سخنان مصاحبه‌شوندگان استخراج شده است که عبارتند از: عدم شناخت پژوهشگران نسبت به مسئله؛ عدم پاسخگویی به مسائل روز به دلیل جوان بودن این حوزه؛ فقدان مسئله‌یابی.

پژوهش‌های مسئله‌محور با هدف رفع نیازهای مختلف جوامع بشری در چهارچوب نظری و روشی و منطق علمی انجام می‌شود. در واقع این نوع از پژوهش‌ها از تقابل بین ذهن و عین آغاز و با دستیابی به نتایج کاربردی و نو تمام می‌شود و یکی از کارکردهای مهم آن تولید و توسعه علم است. اگر در پژوهشی، محقق از مسئله محوری فاصله بگیرد، پژوهش دچار «موضوع محوری» می‌شود که فاقد مراحل مترتب پژوهش مسئله‌محوری است.

طبق نتایج پژوهش قبول (۱۳۹۰) در بررسی پایان‌نامه‌های دکتری منتخب در رشته زبان و ادبیات فارسی به این نتیجه دست یافت که این رساله‌ها عموماً پژوهش‌های «موضوع‌محور» هستند، نه «مسئله‌محور»؛ بنابراین میان فصل‌ها و بخش‌های پایان‌نامه‌ها ارتباط عمومی و منطقی وجود ندارد و اطلاعات انبوه و ناکارآمد، غیرهدفمند و غیرمرتبط در رساله‌ها ارائه شده است (قبول، ۱۳۹۰: ۲۶۵).

«برای دستیابی به مسئله‌های تازه در حوزه زبان و ادبیات فارسی شیوه‌ها و مهارت‌هایی وجود دارد که باید آن‌ها را آموخت؛ از جمله مهارت چگونگی کشف رابطه‌های میان پدیده‌های ادبی، مهارت تجزیه مشکلات کلی به مسائل جزئی، مهارت طرح پرسش‌های متعدد و متنوع درباره پدیده ادبی، مهارت نگاه انتقادی به متون ادبی، نظریه‌ها و الگوهای ادبی و مهارت شناسایی نیازهای پژوهشی متقاضیان تحقیق» (رضی، ۱۳۹۱: ۲۵).

راز (۱۳۹۵) رابطه مسئله و روش به رابطه آچار و پیچ و مهره تشبیه کرده است. همان‌طور که نوع و اندازه آچار به نوع و اندازه پیچ و مهره بستگی دارد، انتخاب رویکرد تحقیق نیز به مسئله مورد نظر وابسته است. (راز، ۱۳۹۵: ۷۰). اگر محققان بر روش‌های پژوهش تسلط نداشته باشند، اغلب موضوع تحقیق خود را کلی و ذوقی انتخاب می‌کنند و گاهی ممکن است روش، متأخر بر مسئله و گردآوری داده‌ها باشد.

رضی (۱۳۹۱) نیز معتقد است که کم‌توجهی به تحقیقات مسئله‌محور و غلبه رویکرد آموزش‌محوری در مطالعات ادبی موجب فراوانی پژوهش‌های تزئینی و زمینه‌ساز تحقیقات تکراری در حوزه ادبیات فارسی شده است (رضی، ۱۳۹۱: ۲۵).

۲-۱-۳. مباحث نظری

معمولاً در پژوهش‌های ادبیات پایداری، پژوهشگران با چارچوب مفهومی و نظری تحقیق نمی‌کنند و به تعاریف متغیرها یا واژه‌های مهم پژوهش بسنده می‌کنند. نامشخص بودن تعریف و انواع ادبیات پایداری، و تحریف حقایق پایداری به دلیل به کارگیری نادرست نظریه‌های مکاتب غربی و فقدان دانش بومی دو مقوله مطرح شده از سوی مصاحبه‌شوندگان به ویژه بصیری، جهانگرد، صافی، طغیانی و پارسی‌نژاد بوده است. برخی پژوهش‌های ادب

پایداری به دلیل برداشت‌های نادرست و سطحی از مفاهیم نظری، دچار اشتباه شده و انفصال بین نظریه و روش ایجاد شده است (باقری و سنگری، ۱۴۰۱: ۵۵).

درباره همین موضوع و در باب آسیب‌شناسی کاربرست نظریه‌های غربی، علیرضا کمری می‌نویسد: «پژوهشگران و محققان ایرانی جنگ/دفاع مقدس گاه فراموش می‌کنند که در کاربرست روش‌ها و نظریه‌های وارداتی مسئله مهم اجتهاد است. پژوهشگر باید مرتباً از اجتهاد هم داشته باشد و گرنه پژوهشگر نیست، مشق‌نویس است. پژوهشگر مجتهد کسی است که می‌تواند در عین کاربرد چارچوب‌های نظری متعدد، در پاره‌ای از اصول موضوعه آن‌ها تصرف و تشکیک کند یا آن‌ها را با هم ترکیب نماید. مع‌الوصف گاه حتی به‌رغم تصرف و تشکیک و ترکیب ممکن است بعضی از روش‌ها مناسب پیمایش و پژوهش موضوع جنگ نباشند. اما همین را باید با استدلال طرح کرد؛ نه با تعصب و تصلب» (جمشیدی و کمری، ۱۳۹۷: ۱۵۴).

ارتباط بین مسئله پژوهش، انتخاب دستگاه نظری یا مفهومی مناسب و متعاقباً گزینش روش تحقیقی که پاسخگوی مسئله پژوهش باشد، از نکات بسیار مهمی است که پژوهشگران باید به آن توجه کافی داشته باشند؛ چرا که می‌دانیم پاسخ هر مسئله‌ای را نمی‌توان با هر روش تحقیقی یافت یا آن را در هر چارچوب نظری بحث کرد.

تقریباً تمام پژوهش‌های ادبی نظریه‌محور را می‌توان این‌گونه خلاصه کرد: آشنایی یا شناخت نویسنده با یک یا چند نظریه، گزینش یک متن ادبی و در نهایت تبیین آن متن با استفاده از نظریه انتخاب شده؛ به عبارت دیگر معمولاً نویسنده ابتدا با یک نظریه آشنا می‌شود و سپس می‌کوشد «متنی» را که با نظریه بیشترین سازگاری و انطباق را دارد، برگزیند و در نهایت آن متن را به کمک آن نظریه تبیین و تشریح کند. این شیوه مرسوم و معتاد کاربرست نظریه‌ها کاستی‌هایی دارد که یکی از آن‌ها تقلیل متن به «شیء» یا «ابژه» است. شیء‌شدگی به این معناست که وجود متن صرفاً بهانه‌ای است برای معرفی نظریه؛ متن شاهد یا گواهی دست‌چین و گزینشی است که تنها خویشکاری و رسالت آن صحه گذاشتن بر اعتبار و درستی نظریه است و بس (عمارتی مقدم به نقل از امن‌خانی، ۱۳۹۶: ۹۸).

۲-۱-۲. روش‌شناسی

در بعد روش‌شناسی، دو مقوله فقدان مبانی مستحکم روش‌شناختی و پیروی از روش‌های تکراری و یکسان از متن مصاحبه‌ها استخراج شد. صافی درباره مقوله دوم چنین اشاره کرده است:

«بیشتر پژوهش‌هایی که در قلمرو ادبیات پایداری انجام می‌شود، از روش‌هایی یکسان و تکراری پیروی کرده‌اند. چه بسا تازگی موضوعات و زمینه‌های پژوهش ادبیات پایداری، پژوهشگران را از دستیابی به روش‌های نوین بازداشته است.»

پژوهش اصیل در چهارچوب روش‌شناسی، معنا و مفهوم حقیقی و علمی خود را می‌یابد. روش‌شناسی فرایند علمی هدایت و انجام یک پژوهش علمی از طرح سؤال تا نتیجه‌گیری است که گاه منجر به نظریه‌پردازی می‌شود. بر اساس روش‌شناسی، پژوهشگر می‌تواند مبتنی بر اطلاعات تخصصی و تفکر انتقادی برای سؤال‌های علمی مطرح شده ساختار و طرح علمی، دقیق، آزمون‌پذیر و منظم تعریف کند و توانایی پیشبرد تحقیق از آغاز تا پایان را با یک مجموعه‌ای از روش‌های مرتبط بیابد (سرمد، ۱۳۷۶: ۲۵-۱۹؛ گری به نقل از باقری و سنگری، ۱۴۰۱: ۵۵-۵۶).

۲-۲-۲. آسیب‌های مربوط به حوزه سازمانی و ساختاری

آسیب‌های مربوط به حوزه سازمانی و ساختاری به چهار بعد غلبه نگاه سیاسی و ایدئولوژیک، فقدان برنامه‌ریزی و سیاستگذاری کلان، مسائل و مشکلات اقتصادی، مدیریت ناکارآمد و غیرمتخصص تقسیم شده است که به ترتیب به بررسی هر کدام از این موارد می‌پردازیم.

۲-۲-۲-۱. غلبه نگاه سیاسی و ایدئولوژیک

در این بعد چهار مقوله استخراج شده است که بهروز، کاظمی، صرفی، صافی، رنجبر، پارسی‌نژاد در مطالعات ادب پایداری بر این بعد تأکید داشته‌اند. این مقولات به شرح زیر است:

الف) جهت‌دهی پژوهش‌ها توسط نهادهای ذی‌نفع (ب) سفارش‌های سازمانی در حوزه تاریخ شفاهی (ج) فقدان نقدپذیری به دلیل تقدس‌بخشی به حوزه ادب پایداری

د) فضای نیمه‌روشنفکرانه و سیاست‌زده (انحصاری شدن پژوهش‌ها و اختصاص یافتن به گروه خاص) (باقری و سنگری، ۱۴۰۱: ۵۶).

برخی سازمان‌های ذی‌ربط حوزه جنگ و دفاع مقدس، با حمایت از تولیدات و آثار این عرصه، منجر به تولید مباحث نظری و ادبی ادبیات پایداری شدند. لیکن برخی سازمان‌ها و پژوهشگران با نگاهی ایدئولوژیک در حوزه جنگ، به تولید ادبیات پایداری پرداخته‌اند. اعتمادی‌فر و عظیمی (۱۳۹۸: ۷۷) در پژوهش خود با عنوان «بازنمایی مسائل اجتماعی جنگ ایران و عراق در نمایشنامه‌های ایرانی» روند تحلیل گفتمان انتقادی متون نمایشی (بر اساس رویکرد فرکلان) که از زمان جنگ تحمیلی در سال ۱۳۵۹ تا ربع قرن پس از آن به رشته تحریر درآمده‌اند، سه حوزه گفتمان و شکل تعاملی متون نمایشی را در نسبت با گفتمان حاکم بازشناسی کردند که یکی از این سه، گفتمان جنگ و ایدئولوژی انقلابی است. رزمندگان در این آثار یکسره حیات خود را در پاسداری و پیگیری ارزش‌هایی که به آن باور داشتند، به نمایش گذاشتند و از تقدیم جانشان در این راه هیچ ابایی نداشتند.

۲-۲-۲. فقدان برنامه‌ریزی و سیاستگذاری کلان

مصاحبه‌شوندگان از جمله رضی، خاتمی و صافی به فقدان برنامه‌ریزی و سیاستگذاری کلان در حوزه ادبیات پایداری اشاره کرده‌اند. در این بعد به دو مقوله رشد کمی کرسی‌های دانشگاهی گرایش ادبیات پایداری بدون توجه به وجه اندیشگانی و رونویسی پژوهشی اشاره شده است.

مقوله رونویسی پژوهشی - که جایگاه علم و رشد علمی را در ورطه سقوط انداخته است - نه تنها در این گرایش بلکه بر جامعه علمی ایران سایه افکنده است و نیازمند مدیریت، برنامه‌ریزی، نظارت و کنترل وزارت علوم، تحقیقات و فناوری بر این معضل است (باقری و سنگری، ۱۴۰۱: ۵۷).

رضی درباره رشد کمی کرسی‌های دانشگاهی گرایش ادبیات پایداری چنین گفته است:

«در دهه هشتاد، به سرعت شاهد گسترش کمی کرسی‌های ادبیات پایداری در دانشگاه‌ها بوده‌ایم، بدون آن‌که درباره مبانی نظری و اندیشگانی آن به اندازه کافی بحث و توافق شده باشد».

صافی نیز درباره مقوله رونویسی پژوهشی این‌طور ذکر کرده است:

«نگاهی گذرا به عناوین و چکیده‌های پایان‌نامه‌های دانشگاهی نشان می‌دهد که اگر نگوییم رونویسی پژوهشی، دست کم، دچار زاویه دید ثابت در این زمینه شده‌ایم. یعنی نه تنها حاضر نیستیم به کشف مسائل تازه پردازیم، گویی به جای مسئله‌یابی، روش‌ها و رویکردهای پژوهشگران دیگر را به متون تحمیل می‌کنیم».

۲-۲-۳. مسائل و مشکلات اقتصادی

خاتمی و طغیانی به دو مقوله مرتبط با مسائل و مشکلات اقتصادی اشاره کردند که به شرح زیر است:

- ۱) عدم حمایت مالی از طرح‌های پژوهشی
  - ۲) ایجاد نکردن فرصت‌های شغلی و تحقیقاتی برای دانشجویان گرایش ادبیات پایداری.
- خاتمی در این خصوص چنین شرح داده است:

«... درخصوص رشته ادبیات پایداری بد عمل کردیم. اگر این رشته به صورت جدی تأسیس می‌شد و حمایت‌های جدی از این رشته می‌شد، فارغ‌التحصیلانش بی‌کار نمی‌ماندند. جذب مراکز تحقیقاتی حوزه تخصصی خودشان می‌شدند...» (باقری و سنگری، ۱۴۰۱: ۱۵).

از این رو لازم است به ارتقای علمی فارغ‌التحصیلان گرایش ادبیات پایداری توجه ویژه‌ای شود و جاذبه، علاقه و انگیزه در دانشجویان برای تحصیل در این رشته فراهم شود. هم‌چنین با محدود کردن پذیرش دانشجو در تعداد مشخص و محدودی از دانشگاه‌ها، زمینه جذب نیروی کار مفید و مورد نیاز جامعه در بازار کار و موقعیت اجتماعی مناسب ایجاد شود» (باقری و سنگری، ۱۴۰۱: ۵۷).

۲-۲-۴. مدیریت ناکارآمد و غیرمتخصص

سه مقوله عدم آشنایی مدیران و مسئولان ذی‌ربط در مراکز علمی با ادبیات پایداری، ایجاد بی‌رغبتی در فضای دانشگاهی، نظام امتیازبندی و توجه به کمیت کار برای ارتقای علمی

(انجام پژوهش‌های سطحی و بی کیفیت) مربوط به این مؤلفه از سوی طغیانی، خاتمی و کاظمی مطرح شده است (باقری و سنگری، ۱۴۰۱: ۵۷).

۲-۲-۳. راهکارهای مؤثر در ساماندهی پژوهش‌ها

راهکارهای استخراج شده از منظر استادان زبان و ادبیات فارسی که می‌تواند موجب تعدیل و رفع موانع شده و زمینه رشد و توسعه این رشته را فراهم نماید، به شرح زیر است:

۲-۳-۱. سیاستگذاری و انجام فعالیت‌های راهبردی

تعیین نقشه راه و مشخص نمودن سیاست‌ها در گرایش ادبیات پایداری اهمیت ویژه‌ای دارد؛ از این رو با بررسی جایگاه ادبیات پایداری در اسناد فرادستی، تسهیل‌گری و مانع‌زدایی و ایجاد فضای باز علمی به منظور شکل‌گیری تضارب آرا می‌توان زمینه‌ها را برای بروز خلاقیت، جریان‌سازی و پیدایش جنبش‌های ادبی، تدوین دستورالعمل‌های جامع و ضابطه‌مند کردن نهادهای متولی، منزلت‌سازی برای این گرایش در دانشگاه‌ها، مراکز آموزشی و سازمان‌های مرتبط فراهم کرد و از سوی دیگر با جریان‌های مسمومی مانند ادبیات بی تفاوت، ادبیات پوچ، ادبیات سازش کار مقابله کرد.

۲-۳-۲. شبکه‌سازی و برقراری ارتباط با سازمان‌ها، دانشگاه‌ها و پژوهشگران

ایجاد شبکه ارتباطی بین علاقه‌مندان و متخصصان و سازمان‌های فعال در این حوزه منجر به توسعه مطالعات ادبیات پایداری خواهد شد. به دلیل عدم دسترسی بسیاری از سازمان‌ها به منابع این حوزه، گردآوری منابع در یک مرکز برای دسترسی پژوهشگران به آن، نقش مهمی در رشد علمی این حوزه خواهد داشت.

۲-۳-۳. آموزشی (ساماندهی رشته ادبیات پایداری)

برگزاری کارگاه‌های مهارت و دانش‌افزایی در زمینه‌های علمی مورد نیاز دانشجویان، استادان و پژوهشگران، اصلاح سرفصل دروس این گرایش بر اساس نیازهای علمی و مهارتی دانشجویان، توجه به همکاری‌های ملی و فراملی از جمله مواردی است که در بحث ارتقای سطح آموزش گرایش ادبیات پایداری مطرح شده است.

۲-۲-۳-۴. ساماندهی پژوهش‌ها

از سوی جمعیت نمونه این تحقیق مواردی برای ساماندهی پژوهش‌ها مطرح شده که به شرح زیر است:

ممانعت از موازی‌کاری‌ها و انجام پژوهش‌های تکراری و غیرکاربردی؛ سیاست‌گذاری پژوهش‌ها با توجه به مسئله‌محوری و کاربردی بودن آن‌ها؛ تعریف نظری و عملیاتی از ادبیات پایداری با تعیین مرزهای علمی آن؛ توجه به پژوهش‌های تطبیقی و ترجمه و نقد؛ جریان‌شناسی و جریان‌سازی.

۳. نتیجه‌گیری

این مطالعه با هدف بررسی تحلیلی وضعیت پژوهش‌های ادبیات پایداری و آسیب‌شناسی علمی آن‌ها انجام شده است. بدین منظور دیدگاه یازده تن از استادان زبان و ادبیات فارسی دانشگاه‌های شهید باهنر کرمان، شهید بهشتی تهران، اصفهان، گیلان، علوم و فنون دریایی خرمشهر، و پژوهشگاه‌های علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، و اندیشه، با ابزار مصاحبه عمیق نیمه‌ساختاریافته بررسی شد.

نتایج این پژوهش نشان داد که ایجاد گرایش ادبیات پایداری و پس از آن، برگزاری کنگره‌ها و همایش‌های مرتبط، و حمایت برخی سازمان‌ها و نهادهای ذی‌ربط در تولید آثار مرتبط، نقش چشمگیری در توسعه ادبیات این حوزه داشته است؛ اما یکی از آسیب‌های مهم در تحقیقات ادبیات پایداری غلبه رویکرد سنتی (یعنی توجه و تمرکز بسیار کم برای استفاده از روش‌های پژوهش) بوده است. در این دیدگاه مسئله‌شناسی، روش‌شناسی، نظریه و ارتباط منطقی و منسجم در فرآیند پژوهش جایگاهی ندارد و هر کدام از این موارد دچار آسیب‌های جدی هستند.

امروزه حوزه ادبیات پایداری گسترش یافته و توسعه آن مستلزم عبور از مرزهای سنتی است. رویکرد بینارشته‌ای در این گرایش، موجب پیوند و تعامل آن با سایر علوم، آشنایی با روش‌های تحقیق و ابزارهای پژوهشی مختلف از رشته‌های دیگر است و به بروز خلاقیت و شناسایی مسائل جدید متناسب با نیازهای جامعه پیچیده و چند فرهنگی امروز کمک

می‌کند؛ بنابراین رویکرد مذکور به رشد علمی و کاربردی کردن پژوهش‌های این حوزه منجر خواهد شد. برای ورود به این امر، لازم است از روش‌های نوین تحقیق علمی حتی با رویکرد ترکیبی کمی و کیفی استفاده شود. بدین منظور سیاستگذاری و برنامه‌ریزی کلان در دو بعد علمی - پژوهشی و ساختاری - سازمانی اهمیت زیادی دارد.

همان‌طور که قبول (۱۳۹۰: ۲۶۳) در پژوهش خود به این نتیجه دست یافت که بیان نظریه تحقیق در مجموعه پایان‌نامه‌های منتخب دکتری زبان و ادبیات فارسی وضعیت مناسبی ندارد، در این پژوهش نیز به این نتیجه دست یافتیم که ارتباط وثیقی بین طرح مسئله، چارچوب و رویکردهای نظری و روش‌شناسی در پژوهش‌های تخصصی ادبیات پایداری وجود ندارد.

مطالب اندکی که پیرامون نقد و ارزیابی مباحث نظری پژوهش‌های حوزه ادبیات فارسی و به‌ویژه ادبیات پایداری نوشته شده، حاکی از این است که حتی برای پژوهشگران این حوزه، چارچوب نظری یا نظریه‌پردازی مبهم است و بیشتر آن‌ها به ارزیابی مسئله‌شناسی و روش‌شناسی در پژوهش‌ها پرداخته‌اند غافل از این که کلیه مراحل یک پژوهش از مسئله‌شناسی تا نتایج به هم متصل بوده و بر اساس دستگاه نظری و فکری محقق نوشته می‌شود.

در خصوص بی‌توجهی به جایگاه فرضیه‌سازی که نقطه اتصال مباحث نظری به روش‌شناسی است، محمدی کله‌سری (۱۳۹۵) معتقد است بی‌فایده‌گی فرضیه‌سازی برای مطالعات ادبی بیش از آن که به توصیفی بودن پژوهش‌های ادبی مربوط باشد، به تفاوت روش‌شناختی میان اندیشه‌ورزی و نظریه‌پردازی در حوزه ادبیات و بسیاری دیگر از علوم بازمی‌گردد. یکی از دلایل این امر، ویژگی‌های تفسیری نظریه‌های ادبی است. شاید برخی بر این باور باشند که مباحثی مانند نمونه‌گیری یا جامعه آماری یا طرح سؤال و فرضیه، استفاده از تکنیک و فنون پژوهش‌های میدانی در ادبیات به ویژه ادبیات مقاومت کاربردی ندارد؛ اما باید گفت که امروزه با توجه به در هم تنیدگی ادبیات با امور اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، سیاسی و ... بررسی یکی بدون پرداختن به دیگری امکان‌پذیر نیست و از آنجا که منابع مورد استفاده در بسیاری از موضوعات دفاع مقدس، خانواده شهدا و رزمندگان، شاعران، نویسندگان و ... هستند بهتر

آن است که پژوهشگران پژوهش‌های ادبی به ویژه حیطه‌های جدید ادبیات از جمله ادبیات پایداری را با روش‌های علمی بینارشته‌ای مطالعه کنند.

«هم‌چنین یکی از معضلات عینی روش‌شناسی پژوهش‌های ادبیات پایداری، نبود روش مشخص یا استفاده از روش اسنادی و کتابخانه‌ای و سطح تحلیل توصیفی است. گاه در این پژوهش‌ها سنخیتی بین مسئله پژوهش با روش‌شناسی دیده نمی‌شود. البته این امر به دلیل ناآشنایی پژوهشگران ادبی با شیوه‌ها و ابزارهای پژوهش، عدم آگاهی و آموزش محققان این حوزه از مهارت‌های پژوهش، نحوه کاربرد و عملیاتی کردن روش‌های تحقیق است.

در حال حاضر، آموزش روش‌های تحقیق و مهارت‌های پژوهشی در یک درس دو واحدی در سطح کارشناسی ارشد گرایش ادبیات پایداری ارائه می‌شود که بیشتر آن به طرح‌نامه‌نویسی و منبع‌شناسی یعنی مباحث مبانی و مقدماتی برای ورود به روش‌های تحقیق می‌پردازد. به دلیل جدی گرفته نشدن روش‌های تحقیق در رشته زبان و ادبیات فارسی به طور عام و ادبیات پایداری به طور خاص، کتاب‌های روش تحقیق مناسب و راهنمای عملی برای دانشجویان تحریر نشده است. بنابراین نقیصه آموزش محور در همه رشته‌های دانشگاهی وجود دارد و خوب و مطلوب است که برای آموزش‌های مهارتی و کاربردی در گرایش ادبیات پایداری برنامه‌ریزی و سپس اجرا شود.

البته معدود کتاب‌هایی هم در این حوزه نگارش شده که به طور کامل و کاربردی به مباحث نظری و مبنایی نگارش تحقیق و روش‌های پژوهش از منظر زبان و ادبیات فارسی پرداخته است. به عنوان نمونه می‌توان به کتاب مبانی نگارش و پژوهش، تألیف امیری خراسانی و فرخ‌نیا (۱۳۷۹) اشاره کرد.

در آسیب‌های بعد ساختاری و سازمانی آنچه اهمیت دارد این است که برخی سازمان‌های متولی حفظ و ترویج ارزش‌های دفاع مقدس بر جمع‌آوری تاریخ شفاهی به عنوان ادبیات پایداری تأکید کرده‌اند که نوعی آسیب و چالش در این حوزه به شمار می‌آید» (باقری و سنگری، ۱۴۰۱: ۶۰).

سفارش‌های سازمانی بدون توجه به مسئله‌مندی و روشمندی پژوهش‌ها، گاه منجر به تولید پژوهش‌های سطحی و گاه سبب نگاهی تک‌بعدی به مسئله جنگ و توجه به کمیت‌گرایی یعنی افزایش تولیدات و آثار شده است.

«سیاستگذاری از دیگر مقولات بسیار مهم در آسیب‌شناسی حوزه ادبیات پایداری است. تا چند سال اخیر، ۴۴ دانشگاه در جذب دانشجو در گرایش ادبیات پایداری فعال بوده‌اند که به دلیل فقدان برنامه‌ریزی صحیح و کمبود منابع درسی دانشگاهی، فقدان توسعه مباحث نظری و تعاریف رشته ادبیات پایداری و ...، تعداد دانشگاه‌های فعال و دانشجویان علاقه‌مند به این رشته کاهش یافته است» (باقری و سنگری، ۱۴۰۱: ۶۱).

به منظور رفع آسیب‌های این عرصه نو پا و رو به توسعه علمی، راهکارهایی از سوی مصاحبه‌شوندگان ارائه شده که اهم آن‌ها به طور خلاصه به شرح زیر است:

تعیین سیاست‌ها، دستورالعمل‌ها و نقشه راه؛ شناسایی نقاط ضعف و قوت، فرصت‌ها و تهدیدها از طریق انجام پژوهش‌های بنیادی و وضعیت‌سنجی؛ تشکیل بانک اطلاعات و شبکه‌سازی فعالان و علاقه‌مندان این حوزه؛ ایجاد کتابخانه و مرکز علمی برای جمع‌آوری و نگهداشت منابع علمی این حوزه و ایجاد تسهیلات دسترسی به پژوهشگران؛ فراهم کردن شرایط برای برگزاری کرسی‌های آزاداندیشی و تضارب آرا و نقد آثار تولید شده؛ گسترش ارتباطات ملی و فراملی با برگزاری همایش، انجام ترجمه و مطالعات تطبیقی؛ ارتقای سطح آموزش استادان و دانشجویان با دانش‌افزایی و مهارت‌افزایی.

کتابنامه

الف. منابع فارسی

- آقانوری، نعمیه؛ غلامحسین زاده، غلامحسین. (۱۳۹۵). «تحلیل آماری - رویکردی پژوهش - های حوزه ادبیات پایداری از آغاز تا پایان سال ۱۳۹۰». **نشریه ادبیات پایداری دانشگاه شهید باهنر کرمان**، سال هشتم، شماره پانزدهم: ۱-۲۹.
- آقانوری، نعمیه. (۱۳۹۵). «مغالطه‌ها»، «مصادره‌ها» و «چالش‌های کاذب» موانع اصلی در پژوهش‌های حوزه ادبیات پایداری. **نقد ادبی**، س ۹، ش ۳۶: ۷-۳۹.
- ادیب حاج باقری و همکاران. (۱۳۸۶). **روش‌های تحقیق کیفی**. تهران: بشری.
- اعتمادی‌فر، سیدمهدی؛ عظیمی، امین. (۱۳۹۸). بازشناسی مسائل اجتماعی جنگ ایران و عراق در نمایشنامه‌های ایرانی. **بررسی مسائل اجتماعی ایران**. دوره دهم، شماره دوم: ۵۵-۸۰.
- اکرامی‌فر، محمود. (۱۳۸۹). **راهنمای پژوهش و پایان‌نامه‌نویسی**. تهران: بنیاد حفظ آثار و نشر ارزش‌های دفاع مقدس.
- امن‌خانی، عیسی. (۱۳۹۶). «اقتدار نظریه در پژوهش‌های ادبی معاصر؛ (نگاهی آسیب‌شناختی به نسبت متن و نظریه در پژوهش‌های نظریه‌محور)». **نقد ادبی**، شماره ۳۸: ۹۷-۱۲۰.
- امیری خراسانی، احمد و مهین دخت فرخ‌نیا. (۱۳۹۷). **مبانی نگارش و پژوهش**. کرمان: دانشگاه شهید باهنر کرمان.
- باقری، لیلا؛ سنگری، فاطمه. (۱۴۰۱). «نگاهی آسیب‌شناسانه به پژوهش‌های ادبیات پایداری از منظر استادان زبان و ادبیات فارسی». **فصلنامه اطلاع‌رسانی و اطلاع‌شناسی اندیشه - نامه پایداری حوزه هنری انقلاب اسلامی**. شماره ششم: ۵۲-۶۱.
- سنگری، فاطمه؛ باقری، لیلا. (۱۴۰۱). ده نگاه (پژوهش به روایت ده استاد). **فصلنامه اطلاع‌رسانی و اطلاع‌شناسی اندیشه‌نامه پایداری حوزه هنری انقلاب اسلامی**. شماره ششم: ۱۹-۵۱.

- سنگری، فاطمه و لیلا باقری. (۱۴۰۱). «ماندگاری ادبیات پایداری در گرو پژوهش‌های ادبی: گفت‌وگو با دکتر احمد خاتمی». **فصلنامه اطلاع‌رسانی و اطلاع‌شناسی اندیشه‌نامه پایداری حوزه هنری انقلاب اسلامی**، شماره ششم: ۸-۱۷.
- بلیکی، نورمن. (۱۳۸۴). **طراحی پژوهش‌های اجتماعی**. ترجمه حسن چاوشیان. تهران: نی.
- جمشیدی، فرانک و کمری، علیرضا. (۱۳۹۸). **سه نگاه: به برخی از مسئله‌های موجود در سه ساحت فرهنگ، روایت و پژوهش جنگ**. تهران: شرکت انتشارات سوره مهر.
- حافظ‌نیا، محمدرضا. (۱۳۹۳). **مقدمه‌ای بر روش تحقیق در علوم انسانی**. تهران: سمت.
- حیدری، محمدرضا. (۱۳۹۹). «بررسی و ارزیابی مقالات منتشر شده در رشته ادبیات فارسی از مجلات علمی و پژوهشی ادبیات فارسی در بازه زمانی ۱۳۹۱ تا ۱۳۹۷». به راهنمایی دکتر سعید غفاری. **پایان‌نامه کارشناسی ارشد**، رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی گرایش مطالعات کتابخانه‌های عمومی، دانشگاه پیام نور واحد قم.
- دیانی، محمدحسین. (۱۳۸۹). **شیوه بیان و تشریح مسئله در پژوهش**. مشهد: انتشارات کتابخانه رایانه‌ای.
- راز، عبدالله. (۱۳۹۴). «تحلیل رویکردهای پژوهشی در مقالات ادبی مجلات علمی - پژوهشی دهه هشتاد در ایران». به راهنمایی دکتر احمد رضی. **رساله دکتری زبان و ادب فارسی**، دانشگاه گیلان.
- رضی، احمد. (۱۳۹۱). «پژوهش‌های ادبی مسئله‌محور در مطالعات ادبی». **فنون ادبی**، سال چهارم، شماره ۱ (پیاپی ۶): ۱۳-۲۶.
- رضوانیان، قدسیه؛ کیانی بارفروشی، هاله. (۱۳۹۷). «نقد و تحلیل ماهیت علمی پژوهش‌های ادبی بر اساس ارزیابی انتقادی کتاب‌های روش تحقیق در ادبیات فارسی». **پژوهش‌نامه انتقادی متون و برنامه‌های علوم انسانی**، سال هجدهم، شماره ۲: ۱۱۳-۱۴۰.
- سرمد، زهره و همکاران. (۱۳۷۶). **روش‌های تحقیق در علوم رفتاری**. تهران: آگه.
- عمارتی مقدم، داوود. (۱۳۸۸). «بحران نقد: تصادف نظریه و متن». **نقد ادبی**، س ۲، ش ۸: ۲۱۹-۲۱۵.

- فرهنگی، سهیلا. (۱۳۸۸). «رویکرد میان‌رشته‌ای در پژوهش‌های ادبی». به راهنمایی دکتر محمدرضا یوسف‌پور. **رساله دکتری رشته زبان و ادبیات فارسی**، دانشگاه گیلان.
- فلیک، اووه. (۱۳۸۷). **درآمدی بر روش تحقیق کیفی**. ترجمه هادی جلیلی. نشر نی.
- قبول، احسان. (۱۳۹۰). «روش‌شناسی پژوهش‌های ادبی (همراه با نقد و تحلیل روش‌شناسانه پایان‌نامه‌های دکتری منتخب رشته زبان و ادبیات فارسی)». به راهنمایی دکتر محمدعلی غلامی‌نژاد. **پایان‌نامه دکتری**، دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه فردوسی مشهد.
- فرامرز قراملکی، احد. (۱۳۸۳). **اصول و فنون پژوهش در گستره دین پژوهی**. قم: حوزه علمیه قم.
- محمدی کله‌سری، علیرضا. (۱۳۹۵). «جایگاه فرضیه در پژوهش‌های ادبی». **نقد ادبی**، شماره ۳۴: ۷-۳۲.
- وفایی، عباسعلی. (۱۳۸۸). **بایدها و نبایدها در رشته زبان و ادبیات فارسی (مجموعه مقالات همایش ۱۳۸۶)**. تهران: انتشارات دانشگاه علامه طباطبایی.
- هومن، حیدرعلی. (۱۳۸۵). **راهنمای عملی پژوهش کیفی**. تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت).

ب. منابع لاتین

- Kuzel, A.J. (1999). *Sampling Qualitative Inquiry*, in Crabtree, B. F. & L. Miller, W. L. (Eds), *Doing Qualitative Research*, Thousand Oaks, CA: Sage.
- Gray, David E., (2004), *Doing Research in the Real World*, SAGE publication
- Shamsher, A. M. (2004), *University Research Activities in Bangladesh*, Bangladesh Vision 2021, Bangladesh Academy of Sciences.
- SEKAR J. JOHN (2019). Is there a Method/Methodology for Literary Research? *Conference Paper* · March 2015:1-10. See discussions, stats, and author profiles for this publication at: <https://www.researchgate.net/publication/337112003>